

Modkatt 24/7-1959. XIV
Svanöe

Fiskerapport Sommer 3/6-59.

Avskrift

RAPPORT VIII

TIL EKSPROPRIASJONSSKJØNNET FOR TØKKE-REGULERINGEN

Tokkeåi med tilløp

Tokkeåi renner ut fra Totak gjennom to utløp, Kolås og Vågi, og er ca. 35 km. lang fra Totak til Bandak. Fallet på denne strekning er 615 m.

På strekningen har Tokkeåi følgende tilløp av betydning:

Vesleåi fra vest omtrent midtveis mellom Totak og Åmot. Denne blir ikke regulert.

Vinjeåi fra vest 13 km nedenfor Totak.

Haugebekk, Raudåi, Grytåi og Viermyrbekken fra øst nedenfor Åmot.

Berdalsåi, Rukkeåi og Dalåi fra vest, den siste ca. 4 km ovenfor utløpet i Bandak.

Før eller senere kommer alle disse elver og bekker unntatt Vesleåi på en eller annen måte inn i reguleringen. Her skal bare omtales fiskeforholdene i hovedvassdraget, Vinjeåi, Grytåi og Berdalsåi.

Følgende data karakteriserer til en viss grad disse vassdrags størrelser:

<u>Vassdrag</u>	<u>Nedslagsfelt km²</u>	<u>Gj.sn. vannføring m³/s</u>	<u>Minste vannføring m³/s</u>
Oset Totak	838,3	31,40	3,69
Oset Vinjevatn	893,7	39,33	3,66
Grytåi	34,0	1,05	0,15
Berdalsåi	11,5,	0,40	0,05

Ved sammenløpet Vinjeåi-Tokke ved Åmot får Tokkeåi en gjennomsnitts årlig vannføring på 73,4 m³/s, og innen utløpet i Bandak er denne økt til bortimot 80 m³/s.

Tokkeåi

Opplysningene i det følgende om fiskeforholdene i Tokkeåi grunner seg i det vesentlige på intervjuer med følgende personer:

Halvor T. Kostveit og Andreas Nordskog for Tokkeåi fra utløpene fra Totak til Hyllandshylen.

Eivind Midtbø og Sverre Hylland for Tokkeåi fra og med Hyllandshylen til Leirli bru.

Torleiv Nystog for Tokkeåi mellom Leirli bru og Berdalsåis munning.

Skoleinspektør Ånond Lie for Tokkeåi mellom Berdalsåi og Dalåi.

For Tokkeåi nedenfor Dalåi: Geirmund Skaalen, Olav Fosslie, Knut Skrede, Terje Aasland, Olav J. Vistad, Ånond Mostøyl og Ola Røysland.

Istedenfor å gjengi de enkelte uttalelser skal jeg nedenfor forsøke å gi en samlet fremstilling av fiskeforholdene i Tokkeåi.

Karakteristisk for lengere elvestrekninger som ligger mellom større innsjøer er følgende forhold:

Øverst og nederst har elvene gjerne tilsig av fisk som kommer fra de nærliggende vann og er karakterisert ved størrelse, kvalitet og vekst for vannene. Ofte er dette gytefisk som kommer i regelmessige trekk om høsten for å gyte.

De midtre deler av elven karakteriseres gjerne ved småvoksen fisk av stasjonær elveørret som aldri blir stor, iblannet et lite tilsig fisk som kommer fra ovenforliggende vann og kan ha størrelse og kvalitet som fisken i disse vann. (Således får man i hele Tokkeåis lengde leilighetsvis ørret på ett å to kilo, mens hovedmengden er småfisk).

I utvidelser, større høler og stilleflytende partier er fisken gjerne noe større og kvaliteten noe bedre enn ellers i elven.

Fiskeproduksjonen pr. arealenhet er alltid betydelig høyere i elv enn i innsjøer, kanskje helst på grunn av smådyr som faller uti fra grunn og skog omkring. Mens produksjonen

$$3500 : 140 = 25$$

$$\begin{array}{r} 280 \\ 700 \\ \hline 700 \end{array} - 3 -$$

$$\frac{35.000 \times 40}{140.0000 \text{ m}^2}$$

$$\begin{array}{r} 7500 \\ \hline 100.000 \end{array}$$

i vanlige fjellvann gjerne ligger på 2-5 kg/ha/år, kan den i tilstøtende elver og bekker ligge så høyt som 25-50 kg/ha/år.

Om en for Tokke utenom de større hylar regner 35 km lengde og gjennomsnittets bredde 40 meter, får en et areal på 140 hektar, hvilket skulle tilsvare en mulig årsproduksjon av 3.500 - 7.000 kg. srret svarende til 50. - 100.000 stkr. fisk. Dette er ikke noe usannsynlig høyt tall, men det er usannsynlig at dette kvantum under nåværende forhold avhøstes i elven.

I slike lange elvestrekninger er gyteforholdene alltid meget gode. Rekrutteringen av ungfisk er derfor alltid rikelig, hvilket lett fører til overbefolkning. Alle større elver i Tokke-Vinjevassdraget kan betraktes som overbefolkede.

Jeg vil ikke unnlate å nevne at der ligger en betydelig frentidig verdi i denne rikdom på småfisk. Den dag er sikkert ikke fjern da slike elver blir etterøst i fiskefattige vassdrag.

Fisken kan fanges inn med elektriske fiskeapparater og transporteres med bil eller fly til fjerntliggende vassdrag. Prisen på småfisk er idag ca. 5 øre pr. mm. De 50. - 100.000 fisk som årlig kan produseres i Tokkeåi representerer, regnet etter en gjennomsnittslengde av 15 cm en årlig bruttoverdi på ca. 37.000 til 75.000 kroner, regnet etter dagens priser. I lavvannsperioder fanger to mann lett 1000 fisk pr. dag til en brutto verdi av ca. kr. 750,-. Selv har jeg i Strynselfven i 1954 eller 1955 fanget og flyttet 2.500 småfisk på 2 1/2 dag med en mann til hjelp.

Det nye utkast til lov om innlandsfiske forutsetter at elektrisk fiske skal kunne anvendes under kontroll i kulturøyemed. At en slik lovbestemmelse vil gi opphav til utnyttelse av fiskebestanden i overbefolkede vassdrag er nokså naturlig, og selv om de samlede omkostninger ved fangst, sortering, lagring og transport av settefisken er betydelige, vil slikt fiske levne sine utøvere en meget god dagsfortjeneste.

Det blir skjønnsrettens sak å avgjøre om disse potensielle verdier skal verdsettes ved dette skjønn, men jeg vil bestemt hevde at den skisserte utnyttelse av fiskebestanden ikke er noen utopi. Den kommer før eller senere, og ingen

vassdrag i landet kan være bedre egnet til slik utnyttelse enn Tokke-Vinjevassdraget.

Det store fallet i Tokkeåi er ikke jevnt fordelt, Større og mindre vann og høler avløses av strie strekninger, fosser og fall.

Fra utløpet ved Kolås nedover ligger øverst Sagahylen, dernest Kjershylen der tappetunellen munner, så Skrivarhylen og Sveivhylen. Elven fører så ned i Øyvågslivatn, derfra gjennom Nautsund til Øyehylen. Straks nedenfor forener den seg med Øyåi, som er det østlige utløp fra Totak. I Øyåi ligger øverst (ovenfor dammen) Drømbeshylen, og ved sammenløpet med vestre løp Mostøylhylen.

Gjennomgående sies ørreten å være større i Sagahylen enn i Totak, og fisket foregår ikke bare om sommeren, men også på isen om vinteren. Det fiskes overveiende med stang. For 13 år siden ble for engangs skyld brukt garn der, og en fikk noen og femti eller noen og seksti "voldsomt fin fisk". Der er tatt fisk på 2 kg og større. Det er vanskelig å få oppgitt hva som er vanlig størrelse på ørreten, for den varierer sterkt. Gjennomgående 5 på kiloet, mener Andreas Nordskog.

Også i Skrivarhylen blir fisken opptil etpar kilo, kvartkilos og halvkilos fisk er ikke sjeldne. I de strie løp er fisken mindre, men det er godt fiske også der.

I disse partier er der fisk overalt, og der fiskes meget, både av de fastboende og av tilreisende fra Rauland og andre steder. Gårdene har noe inntekt av turister som bor der en tid for å fiske, og det hender de betaler litt for fisket. Det er vanlig at en på stang her kan ta 25-30 ørret på 2-3 timers fiske. Av enkeltfangster er nevnt at far og sønn en kveld fikk 76 fisk, en annen kveld 66, men alltid får en noe. Gårdene fisker det de synes de har bruk for. I alminnelighet selges ikke fisken, men en gutt på Lundavolden fisket en vår på isen og kjøpte konfirmasjonsdress for det han solgte.

Mest er det stangfiske som drives, leilighetsvis garnfiske i hølene. Stangfisket drives av hvemsomhelst uten kort, garnfisket bare av grunneierne.

I Øyvågslivatn fiskes med stang, garn og oter. Også der fisker hvemsomhelst med stang, mens garnfisket er grunn-

eierens enerett. Det ansees tvilsomt om andre enn grunneierne kan fiske med oter.

I Øyvågslivatn har fisken vært meget fin, men der er nå overbefolkning og mye mager fisk. Likevel er der ennå endel god fisk.

I østre løp regnes særlig Drømbeshylen som en god fiskeplass med forholdsvis stor, pen fisk. Videre nedover er der godt fiske til Mostøylhylen.

I Mostøylhylen er fisken ganske bra, og det slenger en og annen stor fisk (Håkon Versto oppgis å ha tatt en der på 3.1 kg etter siste jul).

Nedover fra Mostøylhylen veksler elven mellom stryk og høler. Der fiskes det praktisk talt bare med stang. I strykpartiene er fisken småfallen, i hølene bedre. Mellom Mostøylhylen og Vesleåis utløp ligger disse større høler foruten noen mindre (regnet ovenfra): Verstohylane, Langetjønnhylen, Evjehylen, og Sveivhylen der Vesleåi renner ut. Siste pinse ble tatt en ørret på 7 merker i Evjehylen.

Nedenfor Vesleåi ligger Lauvmohylen, Ålandslhylen og noen mindre høler ved Vasafoss, ca. 1 km. ovenfor Hyllandshylen. Som ellers småfisk i strykene, noe bedre i hølene.

I Hyllandshylen fiskes med garn, stang, samt med krok på isen om vinteren. Hit er det kommet røye fra Totak. Den var stor og fin da den først kom, 1/4 - 1/2 kg. men siden er den blitt svært små og dårlig. Fangstene i Hyllandshylen er overveiende ørret. Fisken er litt bedre i Hyllandshylen enn i elven forøvrig. Før i tiden oppgis at den var "dugelig mykje bære". Kvaliteten er fremdeles tildels god, og vanlig størrelse ligger på 200 til 300 gram. Den er altså adskillig større enn i hovedelven. Vanlig fangst på en kveld er 10-15 med stang, 40-50 med oter. Stangfisket regnes som fornøyelse og betyr ikke stort, men især for Hyllandsgårdene betyr garnfisket en hel del. Eivind Midtbø antar det fiskes noen hundre kilo årlig i Hyllandshylen, men talloppgaver fins ikke.

I hele den ovennevnte elvestrekning nedenfor Mostøylhylen betyr fisket endel for de gårder som ligger inntil. Forøvrig blir det noen måltider årlig ved stangfisket, og adskillig mat av garnfisket.

I Hyllandsfossen fins endel småkulper hvor det fiskes. Det forekommer ikke så sjelden der større fisk, iallfall på 1/2 kg.

I hølen der Vinjeåi renner ut i Tokkeåi er der mest småfisk, likeså videre nedover, men der er alltid noe større fisk i utvidelser og høler. Hvor Gryta faller ut i Tokke er tatt fisk på 1 kg. Ellers er her mest stangfiske, men før i tiden ble fisket endel med garn, og særlig i Slettevoldevja etpar km nedenfor Åmot.

På stang har en gjerne kunnet ta 40-50, opptil 60 småfisk på en kveld, d.v.s. ca. 5 timer.

Noe nedenfor Berdalsåis utløp ligger Pondshylen, lenger ned Sandane, en rolig strekning utfor tippen ved Ravnejuvet. Det hender der er større fisk i disse hølene, men ellers er det vanlig at det står en og annen større fisk i små "lommer" hist og her i elven. Skoleinspektør Lie fikk forleden (i mai) noen og trede ørret på makk, deriblant en på størrelse som en makrell. Er en heldig kan en få opptil 70-80 på flue en kveld. Men da må elven være passe stor, og elvens tilstand har endel å si for fisket. De som bor noenlunde nær elven tar seg endel måltider derfra. Fisken er små og heller mager, men godt brukbar til stekefisk. Ligrend har ikke noe fiske i heivannene. Derfor betyr elvefisket endel for gårdene der. Smågutter drar ofte en hel del småfisk til huset. Fisken er finere på høstparten enn tidlig på sommeren.

Nederste foss i Tokkeåi heter Helvetesfossen og ligger like ovenfor Dalåis utløp. Fra dette punkt skifter fisket helt karakter, for herfra ned til Bandak er det mest Bandak-fisken som dominerer. Fremdeles er der mye småfisk, men stor fisk er alminnelig på hele denne strekning, og om høsten, fra midten av august og utover, kommer svær gytefisk opp for å gyte. De går til Helvetesfossen, men ikke opp i Dalåi, uten i den aller nederste høl nedenfor veibroen, hvis Dalåi er stor.

Det fiskes mellom Helvetesfossen og Bandak fra tidlig vår til sen høst, mest med stang, og da av hvemsomhelst, men også med garn, og da av grunneierne. Garnfisket er som regel innskrenket til den tid storfisken går, d.v.s. fra siste halvdel av august til det blir is i elven.

Mange turister bor på hotell i Dalen for å fiske. Her som ellers i elven er det ikke mulig å få oppgitt fangster i tall, heller ikke alminnelig størrelse på fisken, fordi denne varierer så sterkt.

Her nede er der nok endel småfallen, stasjonær elveørret, men den er iblannet mye større fisk, fra ett kilo og oppover. Årlig tas fisk på to kgs vekt, men ørret på 10-12 kilo er ikke sjeldne. Der er sikre oppgaver over ørret på 15 kg, og en tvilsom oppgave på 18 kg. Jo større fisken er, dess sjeldnere.

Fisket antas å være like godt som i gamle dager, men kan variere noe fra år til år. Ifjor (1958) var det mindre godt.

Olav Fosli mener 1/4 til 1/2 kilos ørret er det vanligste. Storfisken fanges både på stang (flue, sluk, makk) og på garn, og garn settes i hølene. Knut Skrede opplyser at en ofte får fisk på 2-3 kilo, og at der er gode sjanser til å få skikkelig fisk i denne del av elven. Selv har han hatt liten tid å fiske, men har fått fisk på både 6 og 7 kg. Han mener fisket i nederste del av Tokkeåi er bedre enn de fleste steder på Hardangervidda.

Geirmund Skaalen opplyser at ørret på 12 til 14 kg. har vært tatt på garn nedfor broen i Dalen, og at den i Jesshylen (litt nedenfor Dalåi) har vært tatt på 16 kg.

Terje Aasland fikk en høst på garn 5 fisk på tilsammen 32,5 kg, ifjor 6 fisk på tilsammen 46 kg. Han har engang tatt en fisk på 9,6 kg. Hans far fikk engang en ørret på 12,5 og en på 13,5 kg. i samme garn.

Olav J. Vistad har hver høst satt garn i elven. De settes utelukkende etter storfisk, og det er karakteristisk at maskevidden er 7 omfar pr. alen. Vistad fisker især de tre øverste holer: Bruhylen, der Dalåi og Tokkeåi møtes, Dverge-

karslandet, som ligger like nedenfor, og Jesshylen noe lenger nede. Bruhylen forandret seg noe etter storflommen i 1927, så den er ikke så god som før. Vistads største fisk var 13 kg. I 1943 fikk han en på 11,8 og en på 8,5 kg i samme garn.

En får ikke så svært mange fisk i sesongen. Det kan være fra 7-8 opptil 13 stkr. på en sesong. Fangsten på garn i de nevnte tre høler ligger således på under 100 kg. årlig i gjennomsnitt. Men i tillegg tas meget på stang, og alt i alt kan jeg tenke meg at samlet fiske fra Helvetesfossen til Bandak kan dreie seg om ca. 1000 kg pr. år.

De fleste som fisker denne del av elven oppgir at de bruker praktisk talt all sin fisk i husholdningen og ikke selger. Anond Mostøyl og Ola Røysland oppgir likevel at de leilighetsvis selger fisk, og da helst røkt. Da får de kr. 15,- pr. kg. Deres fangster ligger under 100 kg. årlig.

Mindre fisk i denne elvestrekning er av dårlig kvalitet, mager og ofte med parasitter, men storfisken er alltid fet og rød i kjøttet og av ypperlig kvalitet, selv etter gytingen.

Gytetiden oppgis å være september og utover. Fisken må ha noenlunde god vannføring for å gå opp, men for fisket bør vannføringen ikke være for stor.

Vinjeåi

Nedover fra Vinjevatn ligger to store høler, Bukkvalihylen og Nesahylen. Deretter en noe mindre, Kikhylen, så den større Øygaardshylen. Deretter faller elven brattere, og har bare småhøler.

I de øverste høler har vesentlig vært fisket med garn og stang. Fisken er der noe mindre enn i Vinjevatn, men større enn i de to nederste høler. I alle høler slenger det storfisk på to-tre kilo, tildels meget større. Men småfisken er dominerende. Fra og med Kikhylen og nedover er fisken påtagelig mindre og omtrent som i elven forøvrig.

Før i tiden ble fisket endel i hølene med "kot", dvs. levende agn, og da fikk man større fisk. Ellers har vanlig fangst vært opptil 30-40 små fisk på stang på en kveld. I matknappe tider betød fisket nokså meget, især for gårdene som ligger nedtil elven, men nåtildags er det mest smågutter og framvokstringer som fisker. En og annen middag tar de hjem, men fisket er ikke lønnsomt arbeid for voksne folk. For Øygarden, som ligger ved Øygaardshylen, betyr nok fiksen fremdeles endel i husholdningen.

Stangfisket regnes som fritt for enhver, men garnfisket kan bare drives av grunneierne.

Grytåi

Reguleringen vil bare berøre denne lille elv i den bratte delen nedenfor Bjønnetjønn til sammenløpet med Tokkeåi. Der er endel småørret i denne strekningen, men fisket må sies å være praktisk talt uten betydning, selv om der nok kan finnes matfisk på strekningen (oppl. av Tor Gøytil).

Berdalsåi

Berdalsåi kommer fra Vingeråsvann. I sitt øvre løp har den noe større fisk enn ellers i åen. Men fra det punkt hvorfra den skal overføres til Vinjevatn og ned til sammenløpet med Tokke er fisken småfallen og tallrik og praktisk talt verdiløs, uten til overflytting til andre vassdrag.

Reguleringens virkninger

Tokkeåi. Inntil Tokke II blir ferdig, vil der komme til å gå regulert vannføring i Tokkeåi. Siste vinter ble imidlertid

Totak nedtappet, og deretter ble Tokkeåi tørrlagt p.g.a. anleggsarbeider. Det samme regnes å ville skje også neste vinter. Siden vil der i Tokkeåi bli en vannføring på gjennomsnittlig ca. 35 m³/s, inntil Tokke II kommer i drift.

Tokke I regnes igangsatt omkring nyttårsskiftet 1961/62 med to maskiner. De første årene, så lenge man bare har disse to maskiner, vil der gå noenlunde nær naturlig vannføring i Tokkeåi. Senere vil det kunne forekomme at alt driftsvann tas fra Vinjevatn, og at Tokkes løp blir tørt fra Totak inntil tilsigene fra sidevassdragene gjør seg gjeldende.

Tørrleggingen siste vinter utryddet praktisk talt all fisk i selve elven ovenfor Åmot, Andreas Nordskog og Halvor Kostveit beretter at der ble sett masser av død fisk langs elvefaret og på isen. Rev og ravn fråtset i død fisk. Ravn er ellers sjelden her, men opptrådte da i flokker på inntil 20. Kostveits sønn plukket i Kjershylen opp 299 fisk med en samlet vekt på 21 kg. Det meste var røye, som under tappingen hadde sluppet seg ned fra Totak i store mengder.

Under tørrleggingen ble det litt fisk igjen i hølene, men i striere elv ble all fisk borte. Virkningen strakte seg til Åmot.

De større hylene som Øyvågslivatn, Mostøyhylen og Hyllandshylen fikk sine arealer sterkt redusert under tørrleggingen, men der ble da endel fisk igjen i dem. En må anta at deres produktivitet er blitt redusert ved tørrlagte og drepte bunndyr, og at virkningen herav vil forsterkes ved neste vinters tørrlegging. En må også vente at gyteresultatene fra disse tørrleggingsvintre vil bli null.

Når deretter vannføringen i noen år igjen blir normal, vil det ta en tid før elven blir besatt med fisk som nå. Bunndyrene vil ta seg fortere opp, og om der blir mindre fisk, tør en kunne vente at den etterhvert både i hølene og i selve elven vil bli av noe bedre kvalitet enn nå så lenge herligheten varer. Straks Tokke I er fullt utbygd og alt driftsvann periodevis blir tatt fra Vinjeåi, kan alt fiske i elven unntatt de tre nevnte vann og høler antagelig avskrives helt.

Tørrleggingen viste at de tre hølene ble sterkt reduserte areal. Ved årlige gjentakelser vil de tørrlagte arealer bli permanent uproduktive og etterhvert utvasket. Fisket vil bli redusert til en brøkdel av det nåværende, og fisk må utsettes for å vedlikeholde bestanden, fordi alle gyteplasser vil bli periodevis tørrlagte, og tilsiget fra Totak bli utilstrekkelig. Når så Tokkeåi endel av året fører vann, vil den fisk som er i bassengene tildels spre seg nedover elven. Jeg tør gjette på at fisket i bassengene vil bli redusert til 20 % av nåværende kvantum, men med noe bedre kvalitet enn nå.

Dersom vannstanden ved terskler kan holdes opp selv om elven ellers tørrlegges, vil man kunne innvinde hele eller en del av de tørrlagte arealer for fiskeproduksjon, og der vil kunne opprettholdes et fiske på fisk av noenlunde tilfredsstillende størrelse og kvalitet. Men produksjonen blir mindre enn nå, fordi bassengene ikke lenger vil få det tilsig av fisk som de har nå, og hvis kjøtt ikke er produsert i bassengene.

For Hyllandshylen tør det vel være nokså enkelt å bygge en slik terskel, og det bør undersøkes om det også kan gjøres ved Øyvågslivatn og/eller Øyehylen, samt ved Mostøylhylen. Det er i disse bassenger fisket har betydd mest for gårdene.

Hvor terskler kan bygges, tør en anslå det samlede produksjonstap til ca. 30 %. Tapet i antall kilo fisk blir vel større i forhold til nåværende produksjon, men til gjengjeld tør en vente noe bedre kvalitet på fisken. Utsetning av settefisk eller yngel vil antagelig vise seg nødvendig.

Vinjeåi vil bli tørrlagt denne høst ved omløp. Fiskebestanden vil da bli ødelagt som i Tokkeåi, men der vil muligens kunne bli litt fisk igjen i hølene, dersom ikke også de blir tørre. Nedenfor Åmot vil Vinjeåis vannføring bli tilført Tokkeåi. Nedre del av Tokkeåi blir derfor ikke tørr, før Tokke I blir satt igang. Men fra den tid av tør en vel anta at fisket i nedre del av Tokkeåi vil bli totalskadd. Derimot vil der antagelig i Vinjeåi kunne drives et meget begrenset fiske til Tokke I kommer i drift. Siden blir elven tørr.

Straks der blir redusert vannføring i Tokkeåi nedenfor Daleåi, d.v.s. fra nyttår 1961/62, kan en ikke lenger vente at storfisken vil søke seg opp som før. Så lenge Tokke I ennå bare går med 2 maskiner, tør en kanskje vente at storfisk vil søke seg et lite stykke opp i elven, men neppe så langt som nå. Når Tokke I blir fullt utbygd vil fisket bli helt slutt også nederst i Tokkeåi.

I Berdalsåi og Grytåi vil ingen endringer i fiskeforholdene skje før elvene overføres, respektive innføres i tunell. Men fra da av blir fisket totalt ødelagt. Som nevnt er dette fiske av liten verdi, men for Berdalsåi torde nok småfisken under uregulerte forhold ha en viss potensiell verdi som settefisk, derimot neppe i Grytåi.

Ytre Vinje, 3. juni 1959.

Sven Sømme
(sign.)